

Зоя Мельнікава

Брэст

Нацыянальны вобраз свету і філасофскі ўніверсалізм паэзіі Міхася Рудкоўскага

Творчымі вытокамі паэт з Берасцейшчыны Міхась Рудкоўскі (1936–1991 гг.) належыць да літаратурнага пакалення шасцідзятнікаў, якое канцэптуальна, ідэйна-эстэтычна ўзбагаціла беларускі літаратурны працэс нацыянальна-патрыятычным, антываенным і гуманістычна-філасофскім пафасам. Пра феномен пасляваеннага пакалення творцаў метафарычна і трапна выказаўся вядомы даследчык літаратуры Уладзімір Калеснік: *Без любові народжаны, халодны бог вайны Марс як бы знямогся і адумаўся ў агні сусветнай бойні ці напалохаўся прывіду новай, атамнай, калі пакінуў столькі даравітых, чужых сэрцам дзяцей, прызваннем якіх стала асуджэнне вайны, тварэнне новага свету без войнаў і сябе ў тым свеце, дзе творчасць прызнаецца адзінай мэтай і сутнасцю*¹.

Ідэйна-філасофскія набыткі паэта М. Рудкоўскага вызначаюцца нацыянальнай, рэгіянальна-палескай каларытнасцю, творча-эстэтычнай сталасцю ў паэзіі “сямідзятнікаў”, прадстаўнікоў “філалагічнага” пакалення, сярод якіх ён быў адметнай, пазнавальнай і чымсьці загадкавай постацю крыху самотнага “думанніка”-палешука. Паэт паходзіў з глыбіннага беларускага Палесся – з Ганцаўшчыны. Ён нарадзіўся ў вёсцы Востраў, недалёка ад якой знаходзіцца Люсіна, дзе працаваў настаўнікам малады Кастусь Міцкевіч – будучы класік нацыянальнай літаратуры Якуб Колас, які ў аповесці “У глы-

¹ У. Калеснік, *Вытокі шчырай думкі*, (у:) М. Рудкоўскі, *Залатазвон*: Выбр. лірыка, Мінск 1986, с. 3.

бі Палесся” з цеплынёй пісаў пра мудрасць і “практычны розум” палешукоў. Не так далёка ад Вострава і вядомая вёска Вялікі Ражон, дзе нарадзіўся і жыў знакаміты казачнік Рэдкі, ад якога фалькларыст А. Сержпутоўскі запісаў многа народных казак і аповедаў. Да сярэдзіны XX стагоддзя, як мяркуе У. Калеснік, усё таленавітае, што нараджалася ў заповітнай палескай Ганцаўшчыне, *ішло ў фальклор*, таму, выказвае далей сваё меркаванне даследчык, М. Рудкоўскі, *бадай, першы па часе прафесійны паэт Ганцаўшчыны*².

У беларускім літаратурным працэсе другой паловы XX стагоддзя М. Рудкоўскі займае адметнае месца як паэт-лірык, таленавіты майстар слова, аўтар дзевяці кніг паэзіі, многіх публікацый у перыядычным друку, які рэалізаваў свой паэтычны дар у многіх жанрах, у тым ліку верлібра, балады, санета, вянка санетаў, элегіі, трыялета, раманса, драматызаванага, медытатыўнага, ліра-эпічнага верша. Акрамя таго, ён быў перакладчыкам з рускай, украінскай, польскай моваў, выступаў у друку і як крытык, рэцэнзент, што давала магчымасць яму выказацца па пытаннях бягучага літаратурнага жыцця. Пакінуў ён прыкметны след і ў тэлежурналістыцы Берасцейшчыны. Вершы М. Рудкоўскага перакладзены на рускую, украінскую, грузінскую, англійскую мовы і некаторыя іншыя, асобныя з іх пакладзены на музыку.

Нарадзіўся М. Рудкоўскі ў сялянскай сям’і Марыі Юльянаўны і Міхася Іванавіча Рудкоўскіх. Акрамя Міхася, у сям’і былі сёстры Ірына і Ліда. Вось як успамінае паэта яго сястра, Ірына Рудкоўская: *З братам Міхасём я заўсёды адчувала роднасць душ. Казалі, што мы з ім падобныя і абое ўдаліся ў бацьку. Можна, у асобных рысах і так. Але ж бацька наш быў мажнага целаскладу, вельмі дужы, а яго рукі, вялікія, з шырокімі далонямі, выдавалі чалавека-працаўніка. Міша ж меў знешнасць інтэлігента: высокі, танклявы, рукі з вузкай далонькай і доўгімі пальцамі. Правільныя рысы твару, вельмі прыгожыя карыя вочы. Пагляд яго разумных і ўважлівых вачэй адлюстроўваў натуру адкрытага, добрага, праўдзівага чалавека. Мець такія вочы, як у брата, я б лічыла шчасцем...*³.

Хата, дзе праходзіла дзяцінства будучага паэта, знаходзілася ў прыгожай мясціне на беразе рэчкі Начы. З маленства ён любіў лес і рэчку, любіў хадзіць на рыбалку і ў грыбы. Несумненна, гэта і фарміравала назіральнасць, чуласць да фарбаў, гукаў прыроды, кранаючую

² Тамсама, с. 3.

³ І. Рудкоўская, *І памяць, і радасць, і боль...*, “Польмя” 2011, № 4, с. 166.

любоў да родных мясцін, што незвычайна пяшчотна і моцна ўвасобіцца ў яго паэзіі. Згадваючы пазней свой радавод, паэт з гонарам успамінаў свайго дзеда Яся, які быў умелым і вядомым у ваколіцы кавалём (верш “Мой дзед быў сельскім кавалём”).

Першы зборнік паэзіі М. Рудкоўскага меў назву “Першыя вёрсты” і з’явіўся ў 1963 годзе. Кнігу з цікавасцю сустрэлі чытачы, прыхільна заўважылі старэйшыя пісьменнікі, між іншым і Піліп Пястрак. Большасць чытачоў і крытыкаў хвалілі паэта за свежасць і арыгінальнасць вобразаў, зычылі будучых творчых здзяйсненняў, а іншыя папракалі паэта за лёгка пазнавальныя літаратурныя ўплывы. Сапраўды, як слухна пісаў праніклівы даследчык творчасці паэта У. Калеснік: *Рудкоўскаму імпанавалі рамантычная парывістасць У. Караткевіча і шырня погляду на свет, арганічная народнасць М. Танка*⁴. Плённыя, арыгінальныя творчыя філасофска-эстэтычныя перазовы з Янкам Купалам, Максімам Багдановічам, Максімам Танкам, Аркадзею Куляшовым, Уладзімірам Караткевічам, іншымі класікамі, а таксама сучаснікамі з “філалагічнага” пакалення сведчылі аб пошуках уласнай індывідуальнасці, адметнасці, аб далучанасці да нацыянальных ідэйна-эстэтычных традыцый, аб сцвярдженні свайго бацання жыцця, яго сэнсу і прызначэння, сваёй асобнай прысутнасці ў свеце людзей і эстэтычных ідэй.

Гэта з усёй відавочнасцю засведчана ў наступных кнігах паэзіі: “Сінія брады” (1967), “Позвы” (1971), “У краі тым” (1975), “Векавечная Бацькаўшчына” (1976), “Трыгор’е” (1971), “Засцярога” (1984), выбранай лірыкі “Залатазвон” (1986), “Гарынь” (1992). Апошняя кніга паэзіі М. Рудкоўскага выйшла ўжо пасля яго смерці. Яго не стала летам 1991 года. Паэт пахаваны, як ён і хацеў, у роднай вёсцы Востраў.

Міхась Рудкоўскі ляжыць у той зямлі, па якой басанож бегаў маленькім хлапчуком, пад тымі роднымі яму бярозкамі, якія помнілі гэтага хлапчука, якія люлялі яго ў дзяцінстве і раслі разам з ім, пад тымі самымі хвойкамі, пад якім ляжаць яго бацькі, пад якімі ён сядзеў не раз і пад пошум якіх вёў маўклівыя дыялогі з роднымі яму людзьмі; ляжыць на тых кладах, з якіх добра відаць яго Сінія Брады і Высокі Бераг – да скону дзён любімыя і так хораша і цёпла апетыя ім куточкі яго векавечнай Бацькаўшчыны⁵.

Паэзія М. Рудкоўскага даўно прываблівае многіх чытачоў і крытыкаў кранаюча-ўзнёслай беларускасцю, яго паэтычнае слова перака-

⁴ У. Калеснік, *Вытокі шчырай думкі*, с. 4.

⁵ І. Рудкоўская, *І памяць, і радасць, і боль*, с. 170.

наўча сведчыць, што аўтар і яго лірычны герой натхняліся “запаветна-светлай” зямлёй бацькоў, красой родных мясцін – “краю бярозаў і гонкіх соснаў, лугоў і заток азёрных”, красой роднага Палесся, духоўна-этычнай прыгажосцю яго працавітых, мудрых і мужных людзей. Гэта дазваляе сцвярджаць, што паэт глыбока і ёміста ў сваёй творчасці прэзентаваў беларуска-нацыянальны вобраз свету, рабіў гэта тале-навіта, натхнёна, спавядальна. Шчыра і ўзнёсла, без гучнага штучнага пафасу паэт пісаў аб сваёй адданасці вольналюбивай “*зямлі Скарыны*”, “*краю Купалы*”, называў Беларусь “*светлай радасцю і скрухай*”. Сказны лірычны герой М. Рудкоўскага – патрыёт і верны сын Беларусі, пераемнік роду працаўнікоў і сейбітаў. Так, звяртаючыся да Бацькаўшчыны-Беларусі, паэт кажа:

Ў тваіх кузнях мой дзед
гартаваў і сярпы, і нарогі,
У палях тваіх –
бацькі, што крочыў з сяўнёю, сляды;
Я звіваў у сувой
і дарогі твае і трывогі...⁶

Строгі крытык і настаўнік У. Калеснік (М. Рудкоўскі закончыў філалагічны факультэт Брэсцкага педінстытута і быў студэнтам вядомага літаратуразнаўцы), аналізуючы “Першыя вёрсты”, злёгка ўшчуваў паэта, што лірычны герой яго першай кнігі, і перадусім праграмнага верша “Юнацтва”, *ухваляе даброты калектывізму, ён гатовы за кампанію пагадзіцца на звычайнасць свайго жыцця*⁷. Аўтабіяграфічны герой прызнаецца, што юнацтва ў яго такое ж, як у многіх: *Не песціў я яго, / – Бывала, з мазалямі – / Праходзіла яно / Лугамі і палямі. / Ля-тала ў стэп, прывет / Цалінным несла вёснам, / І там ягоны след, / І там яго барозны...*

Але так здавалася, сапраўды, толькі на першы погляд: толькі знешне жыццё паэта і яго лірычнага героя было звычайным “дэмакратычна-савецкім”, з тыповым для паэзіі таго часу багатым і дынамічным ўнутраным светам, у якім дамінавала абагульнена-грамадская ідэйнасць. Лірычнае ж перажыванне вызначалася шчымлівай пяшчотай, пачуццямі далучанасці да гістарычнага лёсу краю і народа. У ранняй паэзіі М. Рудкоўскага ідэя з’яднанасці лірычнага героя з лёсам

⁶ М. Рудкоўскі, *Залатазвон*, Мінск 1986, с. 19. Далей пры спасылцы на гэта выданне ў дужках падаецца старонка.

⁷ У. Калеснік, *Вытокі шчырай думкі*, с. 4.

Беларусі ўвасабляецца ў балючым і глыбока асобасным пераасэнсаванні мінулай вайны, яе вялікіх страт, ахвяр, незагойных ран, што жывуць у памяці і ў сэрцы кожнага, і нават тых, хто ў вайну былі дзецьмі. У вершы “Памяць”, лірычны герой якога радуецца прыгажосці квецені бэзу (*Бэз ломіцца ў вокны, заліў усе вуліцы, / Мяцеліца сіня кружыцца, кружыцца / І сэрца да сэрца, трапечучы, туліцца...*), ад імя свайго пакалення паэт узгадвае *бэзавы чэрвень*, драматычны пачатак вайны і варожай акупацыі, варожых салдат, калі *Успыхнула наша дзяцінства трывожнае / Любаві і гневу калючымі іскрамі* (23). Этчны і патрыятычны ідэал сучаснікаў малады паэт увасабляе ў вершы “Балада пра мужнасць” праз вобраз партызанскага разведчыка, які, паранены, сцякаючы крывёю, знаходзячы апошнія сілы, дабіраецца да партызанскага лагера, каб выратаваць сяброў, папярэдзіць іх аб здрадзе.

Паэта прывабліваюць лёсы, на першы погляд, звычайных людзей, у якіх ён умее разгледзець і ўзнёсласць, і драматызм. Так, у вершы “Бабіна лета” паэт задумваецца над лёсам салдацкай удавы, якая многа год жыве самотна, бы вярба над ракою. Усе гады жанчына чакае свайго салдата з вайны, не аднаго свата яна адправіла з хаты. Доўгія гады салдатка верыла картам, цыганкам і снам, якія абяцалі, што вернецца любы дадому. Самоту яна заглушала цяжкай і нястомнай працай, *зберагала сябе праз гады / Ціха і горда, бы ў полі сасна*. Верш заканчваецца сэнсава-ёмістай і драматычна абагульненай канстатацыяй, якая сведчыць аб далучанасці паэта і яго лірычнага героя да лёсу роднай зямлі і людзей:

Ў нас на сяле ў кожнай хаце дзесятай
Не прычакала жанчына салдата... (26).

Трагедыі і драматызм вайны жывуць не толькі ў абпаленай дзіцячай памяці, але і ў эстэтыцы спасціжэння паэтам багатай красы беларускай зямлі і мнагастайнасці мірнага жыцця. Лірычны герой верша “Глядзеў, дзівіўся: у стыні белай...”, адкрываючы для сябе пах роднай травы-пракосы, памятае, што яе барвова-сінія кветкі дапамагалі ў партызаных матулі гаіць раны на целе бацькі.

У ранняй лірыцы паэт па-свойму спрабуе эстэтызаваць традыцыйныя для беларускай паэзіі вобразы-сімвалы і архетыпы. Напрыклад, у вершы “У навальніцу” бязлітаснай прыроднай стыхіі супрацьстаіць магутны дуб: *расправіўшы плечы, ён ступіў насустрач навальніцы ў адрозненне ад старога замшэлага вяза, які побач уклечыў пад ветрам і гатовы на зямлю зваліцца*. Такімі вобразамі-сімваламі з’яўляюцца *бязрозкі босыя і волаты-дубы* ў вершы “Залаты Бераг”.

У вершы “Коні” згадкі пра падлеткавыя гады, калі хлопчыкі з гонарам і задавальненнем выпасвалі сваіх коней на начлезе, вобраз-сімвал імклівых коней выклікае асацыяцыю з хуткаплыннасцю часу і жыцця і ўзбудняецца да нацыянальнага сімвала пагоні з верша М. Багдановіча “Пагоня”: *Б’юць шлях капыты – нас нясуць у жыцці / Гарачыя нашыя коні*⁸.

Прыкметнай асаблівасцю ранняй лірыкі М. Рудкоўскага стала баладна-рамантычная стылістыка эстэтычнага асваення тэмы радзімы. Ён адным з першых у нацыянальнай паэзіі адкрываў непаўторнае характава і абаяннае Палессе, эстэтызаваў рэгіянальна-адметнае, паляшчуе як прыгожую і каштоўную частку нацыянальнага свету беларусаў. Пра гэтую адметнасць паэзіі М. Рудкоўскага слухна пісала даследчыца В. Зарэцкай: *Рэгіянальны каларыт для паэта не быў самамэтай. Ён натуральны і арганічны ў яго паэзіі як вяртанне да першавытокаў, адчуванне духу народнага вобразнага мыслення, як праяўленне аднаго з бакоў яго мастацкага свету*⁹. Эстэтычнае ўзвышэнне, паэтызацыя родных мясцін назіраецца ў вершах першай кнігі “Над Начанкай-ракою ночы”, “Залаты Бераг”, “Нараўка”, “Сімфонія пчаліная”, “У краі сасновым”, “У ночы борам хадзілі ліўні”. У багатым укладзе народнага быцця, даводзіў паэт, пераважае эстэтычнае характава чалавека-працаўніка:

Гасціну без чаркі, без добрае песні
Не лічаць гасцінай у нас на Палессі.
Не лічаць калінай каліну без цвету,
Без ягад чырвоных на голлі улётку.

На лузе, у полі работу без поту
Мо жартам хіба назаве хто работай.
А без мазаля чалавека спрадвеку
Не лічаць у нас, не завуць чалавекам (28–29).

Ужо ў першай кнізе паэт выразна, пераканана дэкларуе свае творча-эстэтычныя ідэалы і пошукі. Яго вабяць таямнічая бясконцасць і нязведанасць дарог, якія адкрываюцца перад ім і вартыя паэтычнага асэнсавання і яго асабістага жыццёвага выбару. У адным з праграмных вершаў першай кнігі “Шляхі-дарогі” лірычны герой прызнаецца

⁸ У. Калеснік, *Выток і шчырай думкі*, с. 27.

⁹ В. Зарэцкая, *Рэгіянальны адметнасці як спосаб выяўлення індывідуальна-аўтарскага і традыцыяналісцкага ў паэзіі Міхася Рудкоўскага*, “Веснік Брэсцкага ўніверсітэта”, № 2 (8) 2007, с. 64.

Прыхаліўшы томік Танка, / Адпраўляюся шукаць я / Новых песень, свежых ранкаў. Гэты герой, як і сам паэт, рамантычны вандроўнік па родным краі, які імкнецца да нястомнага і дасканалага спазнання жыцця. Ён перакананы, што родныя шляхі-дарогі, сустрэчы, ростані, трылогі, прапушчаныя праз яго сэрца, зрабяць яго і чуйным, і відушчым.

Другая кніга паэзіі “Сінія Брады” красамоўна выявіла творчую сталасць М. Рудкоўскага, які тонка рэагаваў на свой час і яго вызначальныя грамадска-эстэтычныя, філасофскія ідэі, запыты і выклікі. Гэта кніга прадставіла чытачу пераканаўчае аблічча паэта-патрыёта з выразна нацыянальным, краёвым унутраным светам. Герой паэзіі М. Рудкоўскага адначасова прэзентаваў свету ўласную далучанасць да вострых праблем сучаснасці, у прыватнасці, да пагрозы новай вайны, тэхнагенных атамных катастроф, што пагражаюць чалавецтву знішчэннем. Яго свядомасць, абпаленая памяць маленства захоўваюць згадкі пра жахі мінулай вайны, трагедыі спаленых вёсак, адчуванне міжвольнай віны перад пакаленнем аднагодкаў, што згарэла ў ваенным полымі (вершы “Балада пра маіх аднагодкаў”, “Закладзены у кроплі акіяны”, “Яны са мной, яны жывуць ва мне”, “Майданак”, “Балада пра палаючы ліст”, “Каменні цытадэлі”, “Была ў хлапчука свая казка”, “Начны эскіз”, іншыя).

Творчы этап працы над кнігай паэзіі “Сінія Брады” вызначаўся інтэнсіўнымі духоўна-эстэтычнымі і філасофскімі пошукамі паэта. За многімі вершамі паўстае аблічча паэта, сарыентаванага не толькі на нацыянальна-беларускія, але і агульначалавечыя гуманістычныя каштоўнасці, мастака, адказнага за прагрэс чалавецтва, за захаванне гармоніі ў свеце людзей, жывёл, дрэў, кветак і траў, якім пачаў пагражаць спажывецкі прагматызм чалавека і грамадства.

Асэнсаванне тэмы прыроды ў паэзіі М. Рудкоўскага мала нагадвае традыцыйную пейзажную лірыку, бо вобразы і малюнкi навакольнага свету ў яго творах амаль заўсёды падпарадкаваны выяўленню *пейзажа душы* (Т. Чабан), светаадчування паэта. У многіх вершах гэтая тэма набывае філасофскую і быццёвую глабальнасць: прырода – калыска і захавальніца жыцця чалавека, яна ж – крыніца гармоніі і хараства, якая робіць чалавечую душу жывой, прыгожай, чулай; прырода выходзіць пачуццё жыццёстойкасці ў чалавека, дае ўзор бясконцага абнаўлення, адраджэння, прагі жыць, расці, красавацца, нястомна пазнаваць неспазнанае. Паэт ідзе шляхам інтэлектуальна-філасофскай эстэтызацыі жыцця чалавека, сваёй сям’і, роду, свету, прыроды роднага краю, Палесся, пра што доказна сведчаць вершы “Сінія Бра-

ды”, “Мой дзед быў сельскім кавалём”, “Лось”, “Кладуся. Засынаю. Сплю...”, “Такі круты, высокі бераг...”, “Рву звычных дзён зачараваны круг”, “Дажджы”, “Трыпціх дрэў”, іншыя). Менавіта такому, эстэтычна-філасофскаму асваенню свету паэтам М. Рудкоўскім спрыяла яго жыццё, вучоба і праца ў Брэсце, берасцейскае літаратурна-творчае асяроддзе, дзе прызнанымі аўтарытэтамі і патрабавальнымі літаратурнымі настаўнікамі былі М. Засім і У. Калеснік.

Праца на Брэсцкай студыі тэлебачання, шматлікія творчыя камандзіроўкі дапамагалі глыбей спасцігаць сучаснасць, грамадскае жыццё з яго дасягненнямі і выдаткамі. Важна, што журналісцкая праца, якая вымагала найперш аператыўнасці ў рэагаванні на падзеі і людзей, тым не менш, не павярнула паэта ў бок публіцыстычнасці, актуальнай рытарычнасці. Паэт не збіўся на позу “ўсяведа”, не здрадзіў пазіцыі мастака-аналітыка, філосафа, які абраў сумленнае, творчае служэнне жыццю. Яго роздум над светам і чалавекам набываў афарбоўку асабістай адказнасці паэта за ўсё, што адбываецца ў грамадстве, на зямлі, у душы чалавека, яго сучасніка. Паэт умее без публіцыстычнага надрыву, сцішана, каб выклікаць давер у чытача, метафарычна эстэтызаваць патрыятычныя пачуцці, як гэта, напрыклад, адбываецца ў вершы “Сінія Брады”. Вада з родных рэк, крыніц, брадоў дае лірычнаму герою ачышчэнне, гоіць стомленую душу, дае імунітэт ад броду (*...калі апускай ты далоні ў тую ваду – рукі не могуць зрабіць справы бруднае*). Лірычны герой прагне гармоніі і шчырасці ў грамадскіх і міжлюдскіх стасунках. Пачуццё прыналежнасці да сваёй радзімы і народа дае герою адчуванне паўнаты жыцця, шчасця жыць і быць абароненым гэтым *пачуццём радзімы*, як матулінай малітвай-замовай, ад пошасці, нягод:

У хвіліну трудную,
у часіну шчасную,
бы кулік з навальнічнага выраю,
ты вяртаешся зноўку і зноўку сюды.
Сінія Брады,
родныя Брады,
як замова матулі ад напасці-бяды... (44)

У вершах М. Рудкоўскага другой паловы 60-х гадоў філасафізм паглыбляецца праз узбуджэнне постаці лірычнага героя, паэта-творцы, які не толькі асэнсоўвае сваю прысутнасць у свеце, але імкнецца да актыўнага пазнання быцця. Яго чулая душа здзіўляецца гармоніі і характыву жыцця, усведамляючы сябе часцінай велічнай вечнасці (вер-

шы “Такі круты, высокі бераг”, “Рву звычайных дзён зачараваны круг”, “Дажджы”, “Я рос на плёсах. І не толькі ў сне...”, “Перамагаючы стыхій супраціўленне...”). Герой-філосаф М. Рудкоўскага названых і некаторых іншых вершаў тыпалагічна нагадвае лірычнага героя вядомага паэтычнага цыкла Э. Межэлайціса “Чалавек”, асабліва ўсведамленнем крохкасці, непаўторнасці жыцця на Зямлі, адчуваннем узаемазвязанасці ўсяго жывога:

І ўжо ва мне гамоняць салаўі,
гудуць у несучышы вечным дрэвы.
Мае слабыя, быццам ніці, нервы
зліваюцца з магутнымі – зямлі.
Я чую, быццам свой, планеты боль,
я чую, як планету ліхаманіць.
Маю душу, бы жаваранка, раніць
далёкі выбух вадародных бомб... (52)

Перамагаючы стыхій супраціўленне,
імкнуся я да квантавай мяжы.
Што там за ёй, нябачнаю, ляжыць –
жыцця віры ці змрочная пустэляня.
... ..
Шукаю, б’юся: к непадкупнай мэце
пакутлівы, ды ёсць жа, знаю, шлях!
...Гарыць акно і сэрца па начах –
і крышачку святлее у Сусвеце (63).

У паэта вельмі рэдка сустракаюцца публіцыстычныя інтанацыі, дзе б нейкім чынам дэклараваліся палітычна-грамадскія ідэалы, як гэта назіраецца ў вершах многіх яго сучаснікаў. Творчасць для М. Рудкоўскага была найперш спосабам выяўлення ўласнага адчування характа, шчасця жыць годна на сваёй зямлі, натхняцца красой, рабіць душы людскія лепшымі, вышэйшымі. Сваё непрыняцце кансерватызму, абмежаванасці некаторых чыноўнікаў-артадоксаў, з чым, несумненна, часта сутыкаўся М. Рудкоўскі як тэлежурналіст, ён выказвае з дастаткова выразнай, хоць і стрыманай іранічнай мерай. Так, напрыклад, у вершы “Шчаслівы той, хто ўсё жыццё сцярог” абаронцаў застарэлых догмаў паэт параўноўвае з непаваротлівымі насарогамі. Ён вітае імкненне чалавека спасцігнуць нязведанае, смела адкінуць *мармур ісцін*, што скампраметавалі сябе, зрабіць смелыя здагадкі, вылучыць новыя гіпотэзы, *залатыя біўні* якіх *пражкнуць і насарога на выліт*.

У паэтычным свеце М. Рудкоўскага трывалае і важнае месца займаюць звароты да каларытных мясцін роднага краю – Прыпяці, Піны, Гарыні, Давыд-Гарадка, Берасця, Ганцавіч, роднай вёскі Востраў, яе ваколіц з рэкамі Нача, Цна, Лань, Нарайка... Паэту радасна вяртацца сюды пасля далёкіх і блізкіх дарог, ён мае духоўную патрэбу ў тым, каб пабыць у родных сценах, убачыць і пачуць дарагіх сямейнікаў і аднавяскоўцаў, працавітых і мудрых землякоў. Сярод іх яму хораша адчуваць сябе паэтам, перажываць з імі шчаслівыя хвіліны прызнання (*просяць людзі на сяле паэта / прачытаць надрукаваны верш*).

У паэзіі М. Рудкоўскі кранальна і шчыра выказваў пяшчотнае шанаванне бацькоўскай хаце, якую пакінуў зусім хлапчуком, паступіўшы пасля сямігодкі ў педвучылішча, сваёй сям’і – дзеду-кавалю, бацьку, сёстрам і асабліва матулі. Сястра Ірына ўспамінала пра вялікую любоў сына-паэта да матулі-сялянкі, пра вельмі цёплыя, кранаюча пяшчотныя адносіны да яе: *Незвычайным для “вясковага этыкету” было тое, што Міша пры сустрэчы цалаваў маці руку: спачатку яна неяк бян-тэжылася, як бы саромелася, а потым прывыкла. Такое тады можна было ўбачыць хіба што толькі ў кіно, у вакольным для нас жыцці нічога падобнага не назіралася*¹⁰. Матуля заўсёды перажывала за яго здароўе, бо ў маленстве сын цяжка перахварэў. Мацярынская трывога засталася назаўсёды як прадчуванне цяжкага лёсу сына. Многа кранаючых радкоў М. Рудкоўскага прысвечаны маці, у іх ліку верш баладнага гучання “Неадплатны доўг”. Маці для паэта была ўвасабленнем святасці ў жыцці, перад сілай мацярынскай любові, быў перакананы паэт, адступае нават смерць:

Я перад табой у даўгу
за кожную ноч,
што ты недаспала,
у калысцы мяне люляючы,
за кожны сон,
што ты недасніла,
дзверы мне адчыняць
уставаючы,
за кожны хлеба краец,
што ты не з’ела,
на дарогу мне пакідаючы...
за кожны мазоль
на далонях тваіх пяшчотных,
на далонях самотных... (61–62)

¹⁰ І. Рудкоўская, *І памяць, і радасць, і боль*, с. 168.

З нязменнай узнёсласцю і пяшчотай лірычны герой М. Рудкоўскага ставіцца да каханай, якая ўвасабляе красу і характавае жыцця. Жанчына, каханая ў лірыцы паэта нагадвае багдановічаўскую Мадонну, прышэсце якой лірычны герой чакаў *цэлую вечнасць* з верай і надзеяй:

У тысячы воч
пазіраў я з надзеяй,
Тысячы рук
паціскаў я з надзеяй,
дыханне тысяч вуснаў лавіў я
з надзеяй адзінай –
спаткаць твае шэрыя вочы,
спаткаць твае ціхія рукі,
спаткаць твае губы-каліны... (65)

Каханне ў паэтычным свеце М. Рудкоўскага – сінонім чысціні, вернасці, адданасці, ахвярнасці, узнёсласці жыцця. Праз гэта пачуццё, перакананы паэт, раскрываецца чалавек як дзіця красы і гармоніі. Паэт як верны рыцар захапляецца жаночым характавом. Яго лірычны герой упэўнены, што каханне трэба заслужыць, заваяваць, зберагчы. Менавіта такім прадстае закаханы герой у вершах “Балада пра маю каханую”, “Паядынак аленьяў”, “Пакліч мяне”, “Чэрвень – месяц мядовы”, “Бясмерце”, “Як ішла у касцёл паненка”, “Дыханне тваё” і некаторых іншых.

Наступная кніга паэзіі М. Рудкоўскага “Позвы” стала выразным мастацкім увасабленнем асабістых духоўна-эстэтычных пошукаў і ідэйна-грамадскага жыцця таго часу – канца 60-х – пачатку 70-х гадоў. Тут засведчана тая ж непарыўная сувязь паэта і яго лірычнага героя з роднымі вытокамі, з гістарычным мінулым краю і народа, жыцця вобразы і малюнкі якіх спрыяюць нараджэнню новых твораў. Сама назва кнігі паэзіі глыбока сімвалічная: позвы – гэта вечны покліч мінулага, перазовы стагоддзяў, легендарных герояў, з якіх пачыналася айчынная гісторыя, на чым грунтуецца і сучаснасць. Так у вершы “Берасцейская быліна”, які мае падзагаловак “Там, на пачатку...”, уяўленне паэта малюе вобраз даўняга абаронцы Прыбужжа – высокага і дужага Берасцеі. Гэты герой, сапраўдны асілак, паклаў першыя камяні, каб на мяжы Белай Русі паўстаў новы горад, *каб злы дух абмінаў гэта месца, каб не ведаў дарогі сюды!..* Сыны-дубы Берасцея пайшлі ў бацьку, яны ўмелі ўсё – будаваць, сталь каваль, паляваць, баявых коней сядлаць... Так паэт імкнецца па-мастацку актуалізаваць мінулае роднага краю, каб сучасныя пакаленні не адракаліся ад гістарычнай памяці свайго народа, каб бераглі ў душах гонар і годнасць

сваіх продкаў. У многіх вершах і гэтай кнігі паэт звяртаецца да героікі і трагедыі мужных абаронцаў Брэсцкай крэпасці, подзвіг якіх назаўсёды застаецца легендай у гісторыі не толькі беларускага народа (верш “Бугам легенды плывуць”). Побач з рамантызацыяй мінулага, гісторыі і героікі Берасцейшчыны, Прыбужжа ў вершы “У квецені вясновай новай”, своеасаблівым звароце да Брэста, горада, які стаў месцам здзяйснення творчых і прафесійных задум паэта, дзе нарадзіліся яго сыны Алесь і Сяргей, выказваецца гонар, што жыве, існуе гістарычная і патрыятычная пераемнасць: памяць пра герояў перадаецца з пакалення ў пакаленне, іх імёнамі называюцца новыя вуліцы, удзячныя нашчадкі адшукваюць магільныя неведомых герояў. Лірычны герой – патрыёт, які адчувае сябе далучаным да мінулага і будучага берасцейскай і ўсёй беларускай зямлі. Ён шчаслівы адчуваннем у сабе духу годнасці, непакоры мужага і трывушчага беларускага народа.

Але часам лірычны герой кнігі “Позвы” выглядае непераканаўча, занадта афіцыйна-святочна. Часта ў яго светаадчуванні знікае драматызм, менее філасофскай засяроджанасці, а пераважае рыторыка ідэйна-патрыятычнай канстатацыі жыцця (вершы “Прышоў я ў Разліў да Ільча”, “У Горках ленінскіх”, “Рыцары рэвалюцыі”). У кнізе змешчаны вершы-ўражанні, вершы-роздумы з вандровак па розных выдатных мясцінах вялікай савецкай краіны: “Снегапад”, “Мне сняцца маладзья камісары”, “Ліпеньскі роздум”, “Ялта”, некаторы іншыя. Паэт больш пераканаўчы, калі позірк яго лірычнага героя звяртаецца да родных палёў, лясоў, краявідаў Бацькаўшчыны. Выдатнымі паэтычнымі адкрыццямі варта лічыць вершы “Вырай”, “Апошні блакітны алень”, “Балада пра пушчанскі спакой”, дзе жывымі легендамі, сімваламі волатнасці, нерушнага спрадвечнага красы краю паўстаюць зубры, дубы, алені, ласі. Мастацкай арыгінальнасцю, глыбінёй і гарманічнасцю ўвасаблення паэтавай задумкі вылучаюцца вершы “Зубр-адзінец”, “Сустрэча ў лесе”, “Чучала арла”, “О, высокага верасня радасць”, “Дзіўлюся, дрэвы, вашай дабраце”, “Ляснік”. Лірычны герой мацуецца сілай і мудрасцю роднай зямлі, на скразняках эпох яго трымаюць трывушчыя родныя карані, што прыкметна вызначае скразную ідэйнасць і эстэтыку творчасці паэта:

Хаця вятры ў няласкавых стагоддзях
зямлю маю астуджваюць-халодзяць,
не прападу я – ўнукам прарасту,
як поле жытам, як застолле песняй, –
ўпаду – устану, згіну – уваскрэсну,
як колас, я жыву начыстату (115).

Жывым сонцам, якое давала сілы паэту ў драматычныя моманты жыцця пераадолець “багну”, расплюшчыць вочы, устаць на ногі, былі матуля, матуліна малітва, родная хата. Матуля вымаліла жыццё сыну ў маленстве, калі ён быў безнадзейна хворы. *І сёння перад да-рогай / маўкліва прашу цябе я: / – Травам, дрэвам і сонцу / за мяне памаліся, / мама!* (103).

Адчуваецца, што ідылічнасць светасузірання, публіцыстычная рыторыка, шматлікія патрыятычныя прысягі, зададзеныя эпохай застою 70-х гадоў, стамляюць паэта. Невыпадкова ў творчасці гэтага часу М. Рудкоўскага з’яўляецца ёмісты вобраз-матыў чалавека-карабля, да якога паэт будзе звяртацца і ў вершах пазнейшага часу. У вершы “Я ў тытунёвым дыме, бы ў тумане” паэт знаходзіць трапінае ўвасабленне: ён параўноўвае сябе з караблём, якому надакучыла стаяць ля прычала і бясконца гойдацца ў дыме-тумане. У вершы выразна прачытваецца мара паэта-карабля *аб другім мерыдыяне*:

Прасторы іншай прагне ён, і часам,
калі усходзіцца на моры бура,
рве якарны ланцуг, і, горды, хмурны,
выходзіць у нязнанасць дальніх трасаў.
І доўга у стыхіях ён блукае –
свае ён атлантыды адкрывае... (92)

Несумненна, што застойная грамадска-ідэалагічная атмасфера стрымлівала ўзвышана-філасофскую творчую думку аўтара. Душа паэта, як лірычнага персанажа яго верша – карабля, прагнула *іншай прасторы*, парывалася разарваць *якарныя ланцугі* абавязковай ідэйна-літаратурнай зададзенасці. Бунтарную душу паэта вабілі стыхіі жыцця і быцця, яна імкнулася адкрываць *свае атлантыды*.

У некаторых вершах М. Рудкоўскага адчуваецца напружаны драматызм і духоўны разлад у адносінах з каханай. Лірычнаму герою бракуе даверу, той надзейнай духоўнай блізкасці і ўзаемнасці, якія даюць сілы жыць і тварыць, якія мацуюць веру і надзею. У лірычнага героя бы пахіснулася пад нагамі зямля, драматычныя сумненні, непаразуменні ў адносінах з каханай пазбаўляюць душэўнай раўнавагі, акрыленасці, упэўненасці. Так у вершы “Чытала ты...” лірычны герой зноў параўноўвае сябе з караблём, які разбіўся аб скалы, бо ў шторм *адмовіў яго штурвал*. Верш успрымаецца драматычнай баладай, баладай адчужэння, калі незваротна страчана душэўная чуласць і блізкасць, калі знікла “сонца” ўзаемнасці. Для лірычнага героя – гэта драма, бо ён перакананы, што *без любові чалавек – што*

камень. Толькі напоўненая любоўю і вернасцю кахання душа будзе верным штурвалам, які не дазволіць разбіцца на вострыя падводных скал:

Зямля без сонца – прах, а не зямля,
а без любові чалавек – што камень...
Чытала ты учора на змярканні
легенду пра пагібель карабля.
У шторм адмовіў у яго штурвал,
а акіян бурліў, грымеў шалёна –
і карабель у барацьбе няроўнай
упаў на вострыя падводных скал...

Чытала ты... Я ж думаў, што зямля
без сонца –
прах у халадах сіберных,
што людзям трэба і любоў, і вернасць,
нібы штурвал у шторм для карабля... (92–93)

У вершы “Ганцавічы” паэт не толькі выказвае любоў да родных мясцін, але і ўдзячнасць лёсу за шчасце быць паэтам і выказацца ў родным слове, бо без гэтага *не такой была б Айчына і песня б незакончанай была*. Думка паэта ластаўкай ляцела да родных мясцін, вокнаў бацькоўскай хаты, да дарагіх людзей, сяброў маленства і юнацтва.

Пытанні літаратурнай творчасці, мастацкай эстэтыкі сур’ёзна турбавалі паэта ў застойны савецкі час. Верш “Пра форму” ўяўляецца заклапочаным роздумам М. Рудкоўскага пра класічнае, традыцыйнае і наватарскае, авангарднае ў творчасці. Аўтар выказвае сваё перакананне ў тым, што мастацтва, паэзія не павінны ператварацца ў самаэтнае эксперыментаванне. Самому паэту ўдавалася дэманстраваць гарманічную меру класічнасці і авангарднасці ў творчасці. Часта звяртаючыся да багдановічаўскіх традыцый, эстэтыкі красы і формы, жанравай разнастайнасці верша, М. Рудкоўскі, як і яго старэйшы сучаснік М. Танк, пераканаўча паказваў сваё майстэрства ў жанры беллага верша, дэманструючы яго выяўленчыя магчымасці. М. Рудкоўскаму надзвычай імпанавала творчасць яго сучасніка У. Караткевіча: абодва паэты, кожны па-свойму, таленавіта рамантызавалі і гераізавалі беларускае мінулае, а тыпалагічна падобныя лірычныя героі іх паэзіі ўзнісла прысягалі “векавечнай Бацькаўшчыне” у хваярнай любові і адданасці (у абодвух паэтаў ёсць узаемныя вершы-прысвячэнні), абодва эксперыментавалі ў паэзіі з густам, разумна, смела, эстэтызавана.

У ідэалагічна рэгламентаваных 70-я гады берасцейскі паэт зноў “пераклікаецца” з М. Танкам: варта параўнаць вершы М. Танка “Трактат аб паэзіі” і М. Рудкоўскага “Пра форму”. У гэты час, звяртаючыся да кожнага, але найперш да творцаў, М. Танк папярэджаў: *Не забывайцеся ж, якія / Вы пакідаеце сляды*. Раздумваючы над сутнасцю творчасці, М. Рудкоўскі не прымаў манернай прафанацыі, якая часам выдавалася за наватарства. Спробы псеўданаватарства ён іранічна параўноўваў са слядамі *з-над лап гусіных, гумавых*. І паэтаў Пегас не здраджаў, рвучы ланцугі рэгламентаванасці ў мастацтве, у спосабах самавыяўлення творцы і, вядома ж, у грамадскім жыцці:

Няхай сёй-той і на руках ўжо ходзіць
І пробую хадзіць на галаве, –
мой конь б’е капытамі берагі!
І ўсё ж прагаласую за рэформу
І буду я крышыць і нішчыць форму,
што закуе мяне ў ланцугі (98).

У наступнай кнізе паэзіі “Векавечная Бацькаўшчына” (1976) развіваюцца і паглыбляюцца патрыятычныя матывы, шматаспектна перадаецца шчаслівае адчуванне паўнаты жыцця паэта і яго лірычнага героя на сваёй зямлі. Самаўсведамленне лірычнага героя вызначаецца па-ранейшаму патрыятызмам і гістарызмам, мацуецца памяццю правольналюбівых продкаў. Ён чуе *мячы і ржанне коней / Ў прадонні цёмным курганой*. Памяць абпаленага вайной маленства часта вызначае характар паэтычнай лексікі: дубы ў пушчы паэт параўноўвае з крэпасцю-змагаркай, вепраў у лясных нетрах – з танкамі. Родныя дубровы, бары, травы, жыццядайнасць векавечнай Бацькаўшчыны – тое, без чаго паэт і яго лірычны герой не могуць паўнацэнна і шчасліва жыць. Гэта шчыра і ўзнёсла дэкларуецца ў першым вершы гэтай кнігі “Шчаслівы той, хто у дарозе”.

У творчасці гэтага перыяду М. Рудкоўскага набывае новую адметнасць тэма вяртання да родных вытокаў: яна драматычна ўзбудняецца біблейскімі матывамі вяртання блуднага сына. Паэт знаходзіцца на новым жыццёвым крузе вяртання дадому, да родных палёў, сосен, бяроз, у родную хату. Ён стомлены пылам жыццёвых дарог, клопатам і цяжарам пражытых гадоў. Лірычны герой доўга не быў *у краі сваім дарагім*. У вершы “Вяртаюся я ў край свой дарагі” невыпадкова дзень вяртання, як падкрэслівае паэт, супаў з *днём сонцавароту* – парой, калі калі сонца пакідае зеніт і ўсё на зямлі пачынае паволі рыхтавацца да адцвітання, завядання. Вяртанне ўжо не маладога, здарожанага

сына праз многа год у родную хату ўспрымаецца пакаяннем лірычнага героя за жыццёвыя памылкі і пралікі, духоўным ачышчэннем: для яго адчынены вароты, для яго вымыты парог. Гэтымі важнымі вобразамі-дэталямі падкрэсліваецца, што блуднага сына тут заўсёды чакаюць, прымуць, зразумеюць, даруюць усе грахі. У гэтым вершы з вялікай мастацкай выяўленчай сілай рэалізуюцца два сэнсава ёмістыя цэнтры, два вобразы-архетыпы: блудны, са стомленай душой сын і усе-даравальная, цяплявая матуля:

Я доўга-доўга выціраю ногі,
А можа выціраю і душу.
Што маме добрай я сваёй скажу?
... ..
Калі я і навекі анямею,
Мяне ва ўсім матуля зразумее (121).

Тэма вяртання блуднага сына знаходзіць далейшае паэтычнае ўвасабленне і біблейска-архетыпнае ўзбуйненне і ў вершы «Дома». Родны дом, Бацькаўшчына для паэта і яго лірычнага героя – рай, эдэм, дзе спаталяюцца ўсе згрызоты і спіхае душэўны боль. Дома ўсё дыхае мацярынскай пяшчотай: нават таполя з мацярынскай пяшчотай «кладзе свой ліст на лоб гарачы мой».

У вершы «Дома» паэт зноў звяртаецца да вобраза каня, увасаблення творчасці, творчага натхнення, Пегаса (*мой добры, мой рахмань белы конь*), які ідзе напіцца да родных крыніц. Так метафарычна паэт гаворыць аб празе і шчасці творчасці, якія дае яму родная зямля – невычэрпная крыніца духоўнасці і хараства. Толькі тут *срэбрагрывы* Пегас зноў набывае крылы. У вершы «Глядзі, махае з-за акна рукою» М. Рудкоўскі называе родныя мясціны *эдэмам – адвечным райскім краем* (144).

Сапраўдным і найлепшым эдэмам паэт называе родную вёску Востраў у вершы «Мой родны Востраў». Эпіграфам да гэтага верша паэт узяў радкі Э. Межэлайціса «Ёсць ліра ў мяне!», тым самым падкрэсліўшы, што родныя мясціны – яго ліра, яго натхненне, дзякуючы ім паэт пазнаў шчасце жыцця і творчасці:

Ёсць Востраў у мяне. З нягод і скрух
Я да яго лячу, як да святыні:
Ён даў дыханне мне, і зрок, і імя
І, разамкнуўшы небасхілу круг,
«Ідзі, – сказаў і вывеў на разлог, –
Перад табой адкрытая дарога.

Ідзі і звездай дух жыцця зямнога
 І мудрым стань, нібы мужыцкі бог...”
 Я не мудрэц. Але адрозню ўсё ж
 Здалёк і сталь нарага і рапіры...
 Ёсць Востраў у мяне – ў мяне ёсць ліра... (125–126)

У вершах М. Рудкоўскага асабіста перажытае, паэтавы думкі, расчараванні, спадзяванні выказваюцца па-мастацку дасканала, эстэтычна ўзважана, з вялікай мерай густу, этычнасці, што сведчыць аб таленце і творчай сталасці творцы. Так, напрыклад, верш “Апошняя дарога”, які напісаны з трагічнай нагоды – смерці бацькі, перадае не толькі асабістыя боль і самоту. Лірычнае перажыванне ўзбуйняецца ў філасофска-эстэтычным накірунку, і верш пачынае гучаць сапраўдным рэквіемам чалавеку-працаўніку, які любіў сваю зямлю і аддаў ёй усе свае сілы. І яго любілі і будуць помніць зямля, сонца, жытнёвыя гоні, лугі, якія зараз аплакваюць апошняю дарогу земляроба. Верш гучыць баладай развітання роднай зямлі са сваім сейбітам і аратым:

Калі бацьку за вёску няслі мы,
 Усцілаў луг дарогу кілімам,
 Каб, як ён, быў ласкава спакойны
 Шлях апошні ягоны.
 Як труну мы ў зямлю апускалі,
 Хвоі рэквіем ў пушчы ігралі.
 І плыла над абшарам жалоба
 Па табе, бацька мой, земляробе,
 Што ўвесь век на зямлі гэтай весняй
 Сеяў жыта, а з жытам і песні (123).

Пачуццё радзімы, ментальнае адчуванне векавечнай Бацькаўшчыны як самай вялікай святыні, нястомна сцвярджаючы і перадусім узвышаючы, паэт імкнуўся перадаць нашчадкам. Пры гэтым важна падкрэсліць, што М. Рудкоўскага не хвалявала праблема ўласнага бясмерця. Ён турбаваўся, каб сыны сталі годнымі людзьмі і перадалі памяць пра бацьку ў будучыню (верш “Калі я падаю руку”). Запаветам нашчадкам у вершы “Трыпціх жаданняў” успрымаюцца радкі:

Свайго не вырачыся роду,
 Сябе у родзе не згубіць (152).

Для паэта важна было мець пэўнасць, што яго жыццёвая дарога знойдзе працяг у будучыні дзяцей: *Сцяжынай той пойдзе сын мой, / За ім – унук і ўнукаў сын.*

Дасканала ўслаўляючы неруш і велічную красу роднага краю, паэт, паводле назіранняў даследчыцы В. Зарэцкай, *раскрывае свае маральныя і эстэтычныя ідэалы... Дрэвы – сябры і настаўнікі лірычнага героя. Яны скіроўваюць яго памжненні да высокага, ... светлага, добрага і прыгожага..., засцерагаюць ад зайздрасці і зла* (58).

Сціпла і ўзнёсла апаэтызаваў свой род: дзядулю, які не проста *быў сельскім кавалём*, але *кавальскай справы каралём* у вершы “Мой дзед быў сельскім кавалём”, прысвечаным У. Калесніку: *Стары, а сіла у руках: / рукі узмах – душы размах... / ... Яшчэ і сёння на сяле / Нас Кавалёвымі завуць* (40–41).

Кранаючыся ў творчасці лёсаў бацькі і маці, М. Рудкоўскі сцвердзіў вечную этыку і прыгажосць чалавека і яго працы на зямлі. У душы, у геннай памяці паэт бярог покліч продкаў, якія былі ўзгадаваны велічнай прыродай, беларускай зямлёй. У вершы “У лясках”, прысвечаным сястры Ірыне, паэт з цеплынёй называе яе *дзіцём прыроды... у кажухку нягодным*.

У творчасці апошняга перыяду М. Рудкоўскага зноў сустракаецца вобраз зубра-адзінца. Але адбываецца эстэтычна-выяўленчая перакадзіроўка гэтага вобраза. Калі ў ранейшых творах гэты вобраз быў пераважна ўвасабленнем велічнасці роднага пушчанскага краю, вернасці ў парах зубрыных, то ў апошнія дзесяцігоддзі вобраз зубра-адзінца паэт, несумненна, праецыруе і на сябе. Абвастраюцца матывы адзіноты, прагі ўзаемнасці, паразумення: *Цябе няма. І адзінцом-зубром / Блукаю я у тлуме шматгалосым*.

У вершы «Бясмерце» М. Рудкоўскі разважае аб вялікай таямніцы жыцця: *О таямніца таямніц – зачацце / Травінкі кволай, звера, чалавека!*

Інтымная лірыка М. Рудкоўскага перадае розныя іпастасі кахання – драматычнага, трывожнага і светлага, новага, народжанага пацуццём глыбокай узаемнасці, калі ў *адно-адзінае зліліся / Казанне, і жаданне, і давер*:

Пераплялося ўсё: галіны рук,
Агонь і холад вуснаў, міг і вечнасць... (130)

Ліра паэта гэтага творчага перыяду, па прызнанні лірычнага героя, мае *крануты светлым смуткам твар*. У важным творча-эстэтычным прызнанні, якім з’яўляецца верш “Я не любіў і не люблю фанфар”, паэт тлумачыць, што яму больш да спадабы ціхі, са светлым смуткам голас флейты. У вершах паэта часам гучыць стрыманая, але трапная іранічнасць, асабліва, калі паэт піша аб дэфіцыце дабрыві ў між-

людскіх адносінах, аб усемагутнасці і хамстве *бюракратаў экстра-класа*. Бодем душы напоўнена іранічнае выказванне свайго расчаравання ў сябрах, для якіх у паэта *былі адчынены ўсе дзверы / Ў кішэню і ў душу, нібыта ў храм* (верш “Урок”).

Уласным біяграфізмам напоўнены верш М. Рудкоўскага “Здымак”. Рэнтгенздымак паказаў, як многа на паэтавым сэрцы рубцоў, калючак, драпін, балючых кропак-уколаў, якімі жыццё і людзі, хто груба, а хто цішком, “тактоўна”, ранілі яго ў розныя часы. Знакі-адмеціны пакінулі на сэрцы паэта словы паганых людзей, слёзы матулі (...*ахвярнай слязы след. / Яе мая маці ўраніла, / калі я ляжаў пры смерці*):

Драпінкі ж (іх умеюць рабіць і кацяняты)
 Выносіў я з розных пасяджэнняў, сходаў, лятучак:
 Сёй-той памагаў мне
 “Уразумець”
 Тэмпы-рытмы і звышзадачы
 Маіх артыкулаў, вершаў і тэлеперадач,
 Хоць сам быў дубіна дубінай.

 А тыя вось гарачыя шрамы
 Засталіся таксама мне ў напамінак
 Пра кроўных маіх, пра блізкіх,
 Людзей ужо незваротных...(150)

У кнігах паэзіі “Трыгор’е” (1981), “Засцярога” (1984) і апошняй “Гарынь” (1992), якой паэт не дачакаўся, усё часцей гучыць спроба падсумавання жыццёвых і творчых набыткаў. Паэт услаўляе стан творчага натхнення, які прыносіць ні з чым не параўнанае пгчасце (вершы “Звярыны след. І гон. І голас снегу”, “Ля вытоку”, “Яно непазбежна, растанне”, іншыя). Прыходзіць усведамленне высокага прызначэння жыцця, у тым ліку жыцця творцы, які павінен жыць “шыракакрыла”, а калі надыдзе час – таксама “шыракрыла ўзняцца ў неба жураўлём... Ад сонца ўзяць глыток і ўпасці / На курганы дзядоў свайх (153).

Аднак неабходна падкрэсліць, што ў творчасці апошняга перыяду побач з матывамі “непазбежнага расстання” вызначальна гучаць вітальныя матывы. Духоўнае аблічча паэта і яго лірычнага героя характарызуецца жыццесцвярджэннем, неўтаймоўным вітаннем жыцця ва ўсіх яго праявах, бунтоўнай воляй да жыцця ўсяго існага (вершы “Вясна прыносіць дух неўтаймавання”, “Балада вясновай ночы”, “Рака ідзе”, іншыя). Душа лірычнага героя перапаўняецца прагай жыць,

сузіраць і радавацца мнагастайнасці жыцця, што ўплывае на стылістыку паэтычнага выказвання, узмацняючы камунікатыўнасць, дыялагічнасць паэзіі М. Рудкоўскага. Паэт у такіх выпадках часта ўжывае словы-звароты “глянь”, “зірні”, пабуджаючы чытача суперажываць і радавацца жыццю разам з ім:

Глянь: быццам бы цыклоп, дыхнуў цыклон.
 Глянь: стрэлаў дождж з гары пусціў Ярыла –
 І загуло, і грывнуў крыгалом,
 І завірыла ўсё, і заярыла!
 І зноў я ў захапленні.
 Гляджу на свет, які бурліць, бруіцца
 Акордамі, калёрамі вясны.
 Трывожуся адно, каб не спазніцца,
 Як грак, на свята першай баразны (155).

Побач з вітальнасцю і “флейтавасцю” тэмбру паэтычны дыяпазон творчасці М. Рудкоўскага апошняга перыяду дапаўняўся нязменнай элегічнасцю: матывамі хуткаплыннасці жыцця, “*былых міражоў*”, “*засмужанай памяці*”, вяртаннем душой у “*маладосці белы сад*”, успамінамі пра каханую, якую паэт пяшчотна называе *яблынька мая ў першацвеце*. Паэт са шчымлівым шкадаваннем, але мудра і стрымана выказвае сваё дараванне няўмольнаму часу:

Адляцелі лепшыя гады,
 І шкада дзён, што пусціў на вецер.
 Ды ўсё заканамерна ў свеце:
 Зацвілі ўжо новыя сады,
 У якіх блукаюць нашы дзеці (157).

Творчасць М. Рудкоўскага вызначаецца высокай паэтычнай культурай і не страціла сваёй прывабнасці, прыцягальнасці і ў нашы дні, узрушаючы людзей новага тысячагоддзя кранаючай чысцінёй і шчырасцю патрыятычных інтанацый, ахвярнай любоўю да Бацькаўшчыны, непадробнай даверлівасцю да ўнутранага, духоўнага аблічча паэта і яго лірычнага героя. Захапанне вернасці чалавека свайму роду, сваёй зямлі, перадача духоўнай годнасці, гістарычнай памяці нашчадкам, лічыў паэт, з’яўляецца ўмовай непарыўнасці, вечнасці жыцця.

STRESZCZENIE

NARODOWY OBRAZ ŚWIATA I UNIWERSALIZM FILOZOFICZNY
W POEZJI MICHASIA RUDKOWSKIEGO

W artykule omówiono twórczość znanego białoruskiego poety Michasia Rudkowskiego. Pokazano, że bohater liryczny poety przedstawia otaczającą go rzeczywistość na wielu płaszczyznach. Poeta rysuje narodowy obraz świata przez pryzmat domu rodzinnego, piękna Polesia, przodków, którzy są najważniejszym autorytetem moralnym. Podkreślono również etyczno-filozoficzny uniwersalizm poety.

Słowa kluczowe: pokolenie sześćdziesięciolatek, poeta liryczny, biografizm, poszukiwania duchowo-estetyczne, ojczyzna, piękno, miłość.

SUMMARY

THE NATIONAL IMAGE OF WORLD AND PHILOSOPHICAL UNIVERSALISM
IN MIKHAS RUDKOVSKY'S POETRY

In the article literary creation of Belarusian poet Mikhas Rudkovsky is discussed. His lyrical hero perceives the world from various perspectives. The poet presents the national image of the world using the idea of family home, the beauty of Polesye, parents and ancestors who are the most important moral imperatives. Ethic-philosophical universalism of the poet's approach to his homeland is emphasized.

Key words: sexagenarians, lyrical poet, biographism, spiritual-esthetic pursuit, homeland, beauty, love.